

La segregació de Pont de Molins del municipi de Llers (1822)

Per Èrika Serna i Cobra

Resum

Exposició de la segregació de Pont de Molins del municipi de Llers (1822) a partir de l'anàlisi d'escriptures notariales de la notaria de Figueres. En aquestes escriptures s'inclou un plànol molt detallat del nou municipi de Pont de Molins, obra dels agrimensors i geòmetres empordanesos Rafel Canta i Narcís Papell. L'origen de la rivalitat entre Llers i Molins es troba en l'aprofitament dels béns comunals. Rafel Jordà, de Molins, lidera la separació des de final de segle XVIII. Un primer pas va ser el reconeixement de la parròquia, més endavant del municipi.

Paraules clau

Segregació municipal, Pont de Molins, Llers, plànol municipal, Rafel Jordà de Molins

Abstract

Presentation of the segregation of Pont de Molins from the municipality of Llers (1822) based on the analysis of two notarial scriptures from the notary of Figueres which include two maps. Especially interesting is the map of the municipality of Pont de Molins, drawn by the surveyors and geometers Rafel Canta and Narcís Papell. The rivalry between Llers and Molins originated in the exploitation of the communal lands. Rafel Jordà, from Molins, headed the separation campaign since the end of the eighteenth century. A first step was the recognition as a parish and later on as municipality.

Keywords

Municipal segregation, Pont de Molins, Llers, municipal map, Rafel Jordà from Molins

DOI: 10.2436/20.8010.01.82
IEE, Figueres, (2011), p. 279-288

El nucli de població actual que porta el nom oficial de Pont de Molins té una presència en el temps mil·lenària, encara que la seva consideració legal com a municipi encara no té dos segles. La notícia documental més reculada que coneixem que fa esment al poble o nucli de cases de Molins data d'abans de l'any mil, en concret de l'any 974, localitzable i recollit tant a la *Marca Hispanica* (1688) com a l'obra de F. Montsalvatge i Fosas *Noticias Históricas* (1899-1910) on apareix esmentat *villa de Molendinis*, segons l'estudi que fa alguns anys va fer la doctora Josepa Arnall sobre toponímia altempordanesa.⁽¹⁾ A partir d'aquesta data tan antiga *castrum de Molins* ja apareix amb més asiduitat. No podem relacionar ni de bon tros tots els documents on apareixen dades de Molins,⁽²⁾ però és interessant dir com al fogatge de l'any 1497⁽³⁾ hi consten un total de 14 caps de casa, que sumarien uns 63 habitants. Als recomptes poblacionals posteriors, Molins no anava diferenciat de Llers, de manera que és difícil saber el nombre de persones que hi residien. L'any 1804 eren més de seixanta famílies vivint-hi, és a dir, prop de tres-cents habitants, els quals passaren a sumar el doble en només mig segle més endavant, és a dir, figuren declarats 589 veïns l'any 1857,⁽⁴⁾ xifra màxima del cens poblacional que no es tornarà a aconseguir més.

La bonança del segle XVIII als pobles de la contrada, com suposem també a Pont de Molins, fou degut en part a la llarga etapa d'absència de conflictes bèl·lics, a l'increment lent, però continuat, de la natalitat i d'una disminució progressiva de la mortalitat, fonamentalment la causada per crisis epidèmiques. La necessitat d'alimentar més persones portà, en general, a la posada de més terres en conreu. És el segle per excel·lència d'expansió dels establiments emfitèutics, i en el cas de la vinya, a rabassa morta, en què Pont de Molins fou un exemple més.⁽⁵⁾ No s'ha estudiat amb precisió ni avaluat el procés de plantació i expansió del vinyar a l'Empordà, però sabem que fou important. El que hi ha del cert és el que recull Gregori Pallisser en el seu text "Llibre dels

1. ARNALL JUAN, Josepa, "Toponímia medieval de l'Alt Empordà (municipis i agregats)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos XV (1981-1982), p. 41-124.

2. CAMPO JORDÀ, Ferran del, *Carles Jordà i Fages. Un home de la Terra*. Figueres. Ajuntament de Figueres, 2006. Col·lecció Juncària, 2. Hi ha un primer capítol on s'estudia la nissaga dels Jordà a Pont de Molins des de l'arxiu patrimonial familiar.

CAMPO JORDÀ, Ferran del, *Set segles d'una família empordanesa. Els Jordà de Molins*. Figueres, Brau Edicions, 2000.

3. IGLÉSIES FORT, Josep, *El fogatge de 1497*. Barcelona. Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991.

4. *Nomenclátor de la provincia de Gerona*. Madrid. S/ed., 186?, 93 p.

5. Cal assenyalar que hi ha nombrosa documentació d'establiments nous fets a Vilamaniscle dins del fons patrimonial Gorgot consultable a l'ACAE, capses 9-13, així com també al fons d'administració senyorial del comtat d'Empúries corresponents a Garriguella i la Torre de la Mala Veïna, la Vall de Santa Creu, principalment.

Racionaris de Llers” del 1730⁽⁶⁾ en què dóna notícia d'un conflicte entre els partidaris dels propietaris i els dels menestrals de Llers cap a l'any 1715, quan la majoria de menestrals ocupaven el govern de la universitat i aprovaren el pagament d'unes multes pels robatoris de vinyes o camps, que pujaven al doble si el delicte es cometia de nit. Aquesta normativa palesava la conflictivitat que hi havia entre els menestrals amb vinyes plantades a rabassa morta a terres d'erm i de garriga on abans es destinaven només a pastoreig. Volien evitar que l'entrada de ramats de llana malmetessin les seves vinyes plantades. Més endavant, quan els propietaris accediren a ocupar el govern municipal rebaixaren aquestes quantitats a la meitat. No ho sabem del cert, però és fàcilment deduïble que eren les terres més infèrtils del municipi llersenc que són les últimes en posar en conreu, on fins aquell moment pasturaven els ramats de la universitat.

Els habitants apareixen referenciats com a veïns del “vezindario de Pont de Molins, término y parroquia del castillo de Llers” ja al segle XVIII i abans a nombroses escriptures notarials.

La recuperació demogràfica del XVIII permeté que ressorgissin antigues parròquies, convertides en sufragànies, o que recuperessin la seva autonomia parroquial o s'interessessin per obtenir-la o recuperar-la. Boadella la tingué en 1765, Vilamanisclé s'independitzà de Garriguella el 1790 i Pont de Molins fou segregada de Llers el 1793.⁽⁷⁾ L'edifici eclesial fou acabat de construir i ser bastit el 1789.⁽⁸⁾ La darrera paraula la tenia el *Consejo de Castilla*, que denegà la parroquialitat al Port de la Selva, a pesar de tenir 187 veïns en 1787.⁽⁹⁾ En el cas de Pont de Molins va ser l'hisendat Rafel Jordà qui va capitanejar la separació del nucli de Molins basat en la defensa de l'aprofitament d'antigues terres comunals ja des del segle XVIII; primer com a parròquia independent i més endavant com a municipi. Ell mateix va proveir de fusta

6. Hi ha una còpia mecanografiada disponible a l'ACAE facilitada per A. Egea. De la notícia d'aquest conflicte entre menestrals i propietaris de Llers, n'hem tingut referència per la consulta de GIFRE RIBAS, Pere, “Béns i usos comunals. Universitats de l'Empordà, segles XVI-XVII” a *Els béns comunals a la Catalunya moderna (segles XVI-XVIII)*. Barcelona. Rafael Dalmau, editor. 2003. p. 121-140.

7. ACAE. Notaria de Llers. *Manual o registro* del notari Pere Bosch Pagès núm. 15, f. 222r-227v. Hi ha l'escriptura amb el títol “Auto de transcripción de la erección de la parroquia de Pontdemolins”.

8. Arxiu Històric de Girona. Notaria de Figueres. Manual del notari Antoni Gorgoll de l'any 1799, núm. 837, f. 674v-675v. És una transcripció d'un document del 10 de setembre del 1799 on el notari copia fidelment un memorial que li presenten els obrers de la parroquial de Molins, Jaume Horts i Pere Fàbrega, i on demanen que el dia de la festa major de Pont de Molins puguin fer música dins de l'església i a la plaça Major, ja que l'alcalde de Llers s'hi oposava.

9. MARQUÈS, Josep M., *Una història de la diòcesi de Girona (ca. 300-2000)* Girona. Bisbat de Girona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. p. 159.

És de consulta obligada el llibre de BURGUENO, Jesús; LASSO DE LA VEGA, Ferran, *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Departament de Governació i Relacions Institucionals, 2002.

per a la nova església, juntament amb Joaquim Figueras Buach, en concret foren cinc pollancrecs que talaren sense el permís de la corona, segons transcriu una escriptura notarial datada el 1785 a Figueres.⁽¹⁰⁾

Podem aportar la localització d'una escriptura datada el 1815 com a transcripció de l'erecció de la parròquia de Pont de Molins document transcrit pel notari de Llers, Pere Bosch Pagès⁽¹¹⁾ on es ressegueixen els detalls de tots els tràmits portats pel bisbe Tomàs de Lorenzana.

Sabem d'un intent frustrat anterior de segregació datat el 1804. Una resolució transcrita pel notari públic, per autoritat apostòlica i reial, de Peralada, Joan Pagès,⁽¹²⁾ dóna fe d'una reunió, tipus consell obert, amb la convocatòria pública de tots els veïns del lloc i parròquia de Santa Maria de Pont de Molins, celebrada dins de l'edifici de l'església amb la presència del jutge de la vila i comtat de Peralada, Antoni Galí, amb l'assistència de cinquanta-un caps de casa⁽¹³⁾ que sumaven més de dos terços del total, ja que tenia una població de més de seixanta cases habitades, demanen que consti en acta el seu interès per "*cepararse en lo civil y temporal de la sugesión de Llers*"; fonamenten les seves aspiracions en el fet que, després de la construcció d'una nova església amb rectoria annexa i la concessió d'un rector només per a la nova parròquia, també apunten que ja tenen una població considerable de més de seixanta famílies. Demanen, com a part integrant del comtat d'Empúries, a la comtessa de Peralada, senyora de la jurisdicció de Pont de Molins, atès que la distància a Llers és tan excessiva com de tres quarts d'hora caminant, en el cas que necessitin qualsevol requeriment del batlle, demanen poder disposar de batlle i justícia propis i que el seu nomenament sigui bianual com a la resta de pobles integrants del comtat.

Durant els anys de la Guerra del Francès, Rafel Jordà capitanejà un altre intent de separació de Llers, exitós durant poc temps, ell com a alcalde, Pere Fàbrega, com a regidor primer, Joan Noguera, com a regidor segon, i síndic a Pere Garriga; els de Llers trameteren un comunicat al governador de Catalunya

10. ACAE. Notaria de Figueres. Manual de Josep de Aloy Llach, núm. 774, f. 476r-48ov. Talaren arbres sense marcar, i només amb la llicència del zelador de montes de Llers.

11. ACAE. Notaria de Llers. *Manual o registro* del notari Pere Bosch Pagès, núm. 15, f. 222r-227v.

12. ACAE. Notaria de Peralada. *Manual y protocol original de las escripturas públicas* de Francesc Pagès, núm. 10, f. 271r-273v.

13. Bonaventura Figueras Buach, Joan Jordà, Esteve Pont Germanico, Antoni Comas Casademont, Jaume Horts, Pere Fàbrega, Francesc Quintana Maior, Pere Comas, Bartomeu Patau, Joan Defis, Miquel Pujol, Josep Pinadell, Joan Bosch, Pere Noguera, Jaume Jordà, Jaume Pelegrí, Joan Cortada, Sebastià Giral, Joan Parés, Jaume Palau, Ferriol Borrassé, Joaquim Fàbrega, Martí Pastoret, Llorenç Vila, Antoni Terradas, Bartomeu Pujol, Josep Bosch, Esteve Pinadell, Josep Ros, Miquel Quintana, Silvestre Ros, Rafel Vilar, Joan Vivas, Joan Viarnés, Miquel Horts, Pere Viarnés, Andreu Pastoret, Francesc Quintana, sabater; Josep Pastoret, Sebastià Calbet, Pere Pujol, Andreu Vilar, Pere Ylla Terrats, Francesc Calbet, Rafel Comas, Jaume Gironella, Llorenç Vertí, Pere Juandó, Salvador Pujol, Jaume Oliveras i Jaume Collell Viarnés.

explicant que des de temps immemorial havien tingut als de Molins sota la seva dependència i que aquests havien aprofitat l'ocupació dels enemics francesos per no pagar les contribucions i declarar-se independents. El 1814 l'Ajuntament de Molins fou declarat il·legalment constituït i els seus habitants obligats a contribuir a Llers pels sis anys que no ho havien fet.⁽¹⁴⁾ Més endavant, el 1820, després d'un altre dels nombrosos enfrontaments amb els de Llers, el comú dels seus habitants signaren una petició adreçada al Jefe Político del Principado de Cataluña on tornaven a demanar la segregació, encapçalats per l'alcalde no reconegut, Rafel Jordà. El seu germà, Ponç Jordà, resident a Barcelona, capità del regiment d'infanteria de Còrdova, i ben posicionat socialment, fou comissionat a informar a l'esmentada autoritat de la conveniència de separar-se de Llers.

La instància de govern que tramitava les peticions de segregacions o agregació era l'Audiència de Catalunya, però l'últim vistiplau el tenia el rei, aconsellat pel *Consejo de Castilla*. La segregació completa duia aparellat el nomenament de batlle (reial o senyorial, segons el cas). En alguns casos, abans del nomenament de batlle ja existia un funcionament autònom d'una determinada entitat respecte de la matriu, sia en el terreny eclesiàstic (parròquia pròpia, com a Pont de Molins), sia en la formació del consistori (presència explícita de regidors de l'ens menor en l'ajuntament).

El dia 2 de novembre de l'any 1822 es va signar una important escriptura notarial per a Pont de Molins, davant del notari públic de Figueres, Narcís Font.⁽¹⁵⁾ En el despatx d'aquest es reuniren Narcís Papell i Rafel Canta, ambdós habitants també de la capital altempordanesa, arquitectes i agrimensors; el primer nomenat com a pèrit per l'Ajuntament de Llers i, l'altre, del que aviat seria el nou municipi de Pont de Molins. També hi assistiren les següents autoritats municipals: el secretari de l'Ajuntament de Llers, Andreu Bosch Bataller (també notari reial i públic durant els anys 1820-1841), el nou alcalde constitucional de Pont de Molins, Manuel Esperigueta; Pere Figueras Buach, regidor primer; l'alcalde de Llers, Bonaventura Batlle; Quirze Molar, regidor primer; Josep Carreras, regidor segon, i Andreu Vives, síndic del mateix Ajuntament. El motiu de la reunió no era un altre que executar una Reial Resolució del dia 10 d'abril anterior, i comunicada via Diputació Provincial, que autoritzava l'aparició de Pont de Molins com a municipi independent. El primer acord que es va haver de prendre a Llers fou la convocatòria a la plaça

14. CAMPO I JORDÀ, Ferran del, *Set segles d'una família empordanesa. Els Jordà de Molins*. Figueres. Brau Edicions, 2000.

15. ACAE. Notaria de Figueres. Manual de Narcís Font de l'any 1822, núm. 312, f. 293r-303v, 328r-329v.

de la Constitució de dos pèrits experts en topografia, dalt nomenats, que delimitessin sobre el terreny la línia divisòria en comú acord d'ambdues parts. L'escriptura de Narcís Font conté la transcripció de diferents oficis i tràmits seguits en la segregació de Pont de Molins.

Els tècnics agrimensors disposaren de quinze dies de termini per fer la seva feina, amb la visita i la proposta de delimitació de l'encàrrec que assumiren d'afitament del nou municipi. El dia 1 d'agost del 1822, a les deu del matí, es reuneixen per a la demarcació de la línia divisòria entre els dos termes municipals. Lògicament els dos experts en topografia demanen a ambdós ajuntaments que col·loquin fites, tantes com siguin necessàries, per evitar possibles conflictes posteriors.

Els representants oficials de Llers es queixen per no haver estat capaços d'arribar a cap acord en l'elaboració d'un mapa amb els de Pont de Molins, i consegüentment constaten el seu desacord amb la proposta final. El 6 de desembre hi ha un acte requisitori on la Diputació de Girona constata com Narcís Papell i Rafel Canta han aixecat un "*proyecto con desaliñado diseño*" que recull "*un sencillo croquis*" que no donen com a vàlid ni que pugui ser enviat a Madrid. El document rebutjat queda cosit al protocol notarial de Narcís Font. Amb lògica, es resol que els pèrits tornin a aixecar un plànol amb més qualitat i en color, que és el que reproduïm al final d'aquest text. Les mides originals són 30 cm x 60 cm, i s'empraren tintes de colors rosa i verda. El document final que descriu detalladament tota la nova línia divisòria és prou llarg i explica amb molt detall tots els accidents geogràfics i topogràfics que es prenguerem com a referència, des del primer punt del Pas de les Moles al riu la Muga, on hi ha la divisió amb Cabanes, seguint amb la creu del Poblets cap a la part nord delimitant amb finques rústiques, fins arribar al camí de les Escaules, tombant pel Camí Fariné fins trobar la divisòria de les Escaules. Es relacionen vint-i-un punts de referència al nou terme de Llers i quinze al terme de Pont de Molins.⁽¹⁶⁾ Els antics termes dels castells de Molins i de Montmarí passarien al nou municipi de Pont de Molins, amb terres a ambdós costats de la Muga, a més d'incloure l'antic veïnat de Molins ajuntat amb el de més recent aparició del Pont.

16. Del terme de Llers: la vila de Llers, els veïnats de la Vall, Hostalets i Sant Quirze, els masos Mulà, Oliveras, Amar, la Pugeada, Carreras, Llopart, casa Chiquita de Gadilla, Guinart, Gadilla, Cremadells i casa Quemada, els castells d'Hortal i Montmarí, les creus dels Pollets, el punt dit Cap de Terme, el pas de les Molas i el Puig Oriol. Del terme de Pont de Molins: el punt de Pont de Molins, els molins de Jordà, de les Arugas derruït, molí de Sabater abans Bonas, casa i molí de Genover, Torre de Buach abans castell de Molins, mas del baró de Serrahí, el Portazgo, casa de Quintana, veïnat de Pont de Molins, Nostra Senyora del Roure, casa Freda, casa Dafis, mas Cotó, mas Pujol i mas Buach.

Les restes del castell de Montmarí pertanyen al terme de Llers, però segons recull F. del Campo va ser producte d'un error del cadastre dels anys seixanta.

El Llibre d'actes del Ple de la Diputació de Girona, núm. 1, de la sessió núm. 47/1822 de dia 18 de novembre de 1822⁽¹⁷⁾ recull, entre d'altres acords, la demarcació del territori de Pont de Molins on s'informa mitjançant un ofici rebut de l'Ajuntament de Llers com la delimitació havia patit una "*lesión gravísima*" a causa del pèrit, ja que aquest tècnic s'havia posicionat en la defensa dels seus drets i interessos. El marquès de Capmany fou nomenat per a la revisió de tot aquest afer entre Llers i Pont de Molins.

Més endavant, hem trobat una escriptura notarial del notari de Figueres, Josep Draper,⁽¹⁸⁾ del 16 de juny del 1830, desplaçat a Pont de Molins en concret a una sala destinada a reunions del comú –sense especificar on– on dóna fe pública de la instal·lació de l'Ajuntament de Pont de Molins sota el jurament sobre el senyal de la creu, amb la presa de la vara d'alcalde per part de Rafel Jordà i l'entrega d'insígnies a Jaume Viñas Buach, Joan Grau, Pere Juandó i Josep Esperigueta, regidors, síndic procurador i diputat respectivament. Un dels artífexs de la segregació de Pont de Molins va ser, sens dubte, el primer alcalde oficial Rafel Jordà, el qual procedia d'una família ja hisendada al segle XIX i abans pagesos benestants, prou ben estudiada per un descendent,⁽¹⁹⁾ els quals saberen fer fortuna a partir del proveïment de pa durant la Guerra del Francès. Ens assabentem dels nombrosos conflictes que hi havia entre els dos municipis abans de la separació, alguns de tipus fins i tot personals, amb l'ocupació i intromissió de bestiar dins de les terres comunals de Molins, l'aigua dels molins...

L'elaboració de tot tipus de treballs topogràfics en aquestes primeres dècades del segle XIX eren portats a terme per aquests dos agrimensors residents a Figueres que apareixen en el cas de la segregació de Pont de Molins. Cal explicar com l'agrimensura era abans una branca de la topografia destinada a la delimitació de superfícies, la medicció d'àrees i la rectificació de límits que dóna com a resultat documents cartogràfics. Rafel Canta era fill del mestre de cases de Banyoles, Antoni Canta; ell s'intitula com a arquitecte i geòmetra reial; al *Llibre de Registre de Títols*⁽²⁰⁾ que es conserva dins de la

17. Informació facilitada per l'arxivera Marisa Roig, a la qual li agraïm aquesta dada.

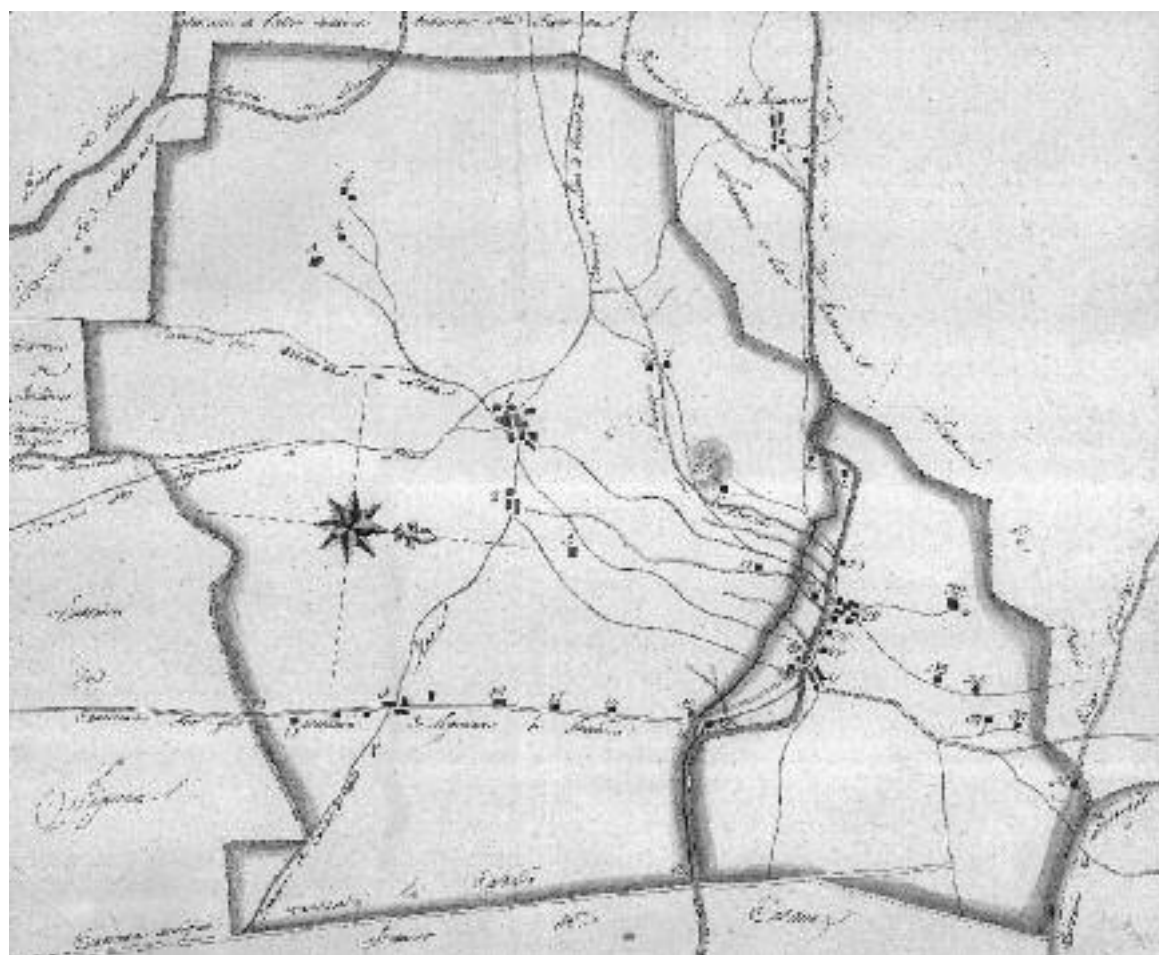
18. ACAE. Protocol del notari Josep Draper de l'any 1830, núm. 464, f. 181r-181v.

19. CAMPO I JORDA, Ferran del, *Set segles d'una família empordanesa. Els Jordà de Molins*. Figueres. Brau Edicions, 2000.

20. ACAE. Fons de l'Ajuntament de Figueres. Llibre de Registre de Títols (1807-1830), caps núm. 972. Títol d'agrimensurador de Rafel Canta f. 262r-264r. Només apareixen dos títols d'agrimensurador de Pere Antoni Darnés Sucarrat de l'any 1818, f. 97r-99r, veí de Garriguella, i que exercia el magisteri de primeres lletres, encara que també disposava d'aquesta titulació oficial expedida a Barcelona; i Francesc Botiñà, veí de Figueres, que va presentar el 1827, f. 304r-306v. Aquest últim va fer un plànol del projecte de repartiment de terres del Camp del Padró que havien estat del marquès de Dos Aguas de Palau-saverdera el 1807 (consultable a PLUJA CANALS, Arnald. *Palau-saverdera. Mil anys de senyors i pagesos*. Figueres. Ajuntament de Palau-saverdera, 2003, p. 122) i un dibuix de l'1803 del desviament del riu la Muga al seu pas pel Vernar de Castelló d'Empúries.

documentació municipal de Figueres, apareix transcrit el seu títol com a agrimensor concedit oficialment l'any 1819. Sabem que es casà en segones núpcies el 1816 amb Anna Maria Palau Gasch,⁽²¹⁾ filla d'un mestre de cases ceretà, d'Alp, on aporta 400 lliures de dot. Va fer de mestre de fortificacions a la primera meitat del segle XIX i és autor dels projectes de reforma de la plaça de l'Ajuntament (1819-1830) i de formació de la plaça del Gra (actual plaça de les Patates) i obertura al carrer de la Muralla (1825-1840). Als primers anys de 1830 va ser regidor d'un dels darrers consistoris de l'Antic Règim.⁽²²⁾

Narcís Papell era fill dels figuerencs Francesc Papell, arquitecte de Figueres, i de Maria Serra. S'intitula geòmetra. Formava part d'una important nissaga de mestres d'obres de Figueres, ja que el seu fill Pau Papell va prestar els seus serveis professionals com a mestre d'obres a l'Ajuntament de la capital altempordanesa del 1836-1842, moment en què Josep Roca i Bros és nomenat arquitecte municipal; també el seu nét, Joan Papell Llenas⁽²³⁾ (1835-1897), que seria "Director Provincial de Caminos Vecinales y Canales de Riego" i va fer un important plànol urbà de la vila de Figueres l'any 1878 amb l'eixample per la part sud-est per l'arribada del ferrocarril, i després un altre de posterior, el 1891, així com importants i prou nombroses peces destacables de l'arquitectura urbana figuerenca.

Al testament de Narcís Papell de l'any 1838⁽²⁴⁾ apareixen els seus fills Pau, Francesc, Maria i Caterina. Narcís Papell va fer el magnífic plànol de repartiment de terres comunals de Castelló d'Empúries l'any 1843 on es repartiren unes 852 vessanes en petites peces de terra entre la Rubina i el Vernar, actualment Empuriabrava,⁽²⁵⁾ també el plànol de repartiment de comunals de la Jonquera l'any 1842 on els regidors fan sorteig de sorts per a 220 veïns.⁽²⁶⁾

Actualment Pont de Molins té una superfície de 8,7 km² que abans estaven sumats als 21,3 km² de Llers.

21. ACAE. Protocol del notari Narcís Font de l'any 1816, núm. 306, f. 512r-513r. El dia 2 de desembre del 1833 la seva vídua fa testament amb el notari Narcís Font.

22. SANTALÓ, Jaume, Estudi i catalogació del patrimoni i la història contemporània de Figueres. Ajuntament de Figueres, 2003. Treball mecanografiat consultable a l'ACAE.

23. A més de mestre d'obres, pèrit agrònom, autor del llibre *Itinerarios para viajes y excursiones* que inclou la projecció urbanística de futur de Figueres.

24. ACAE. Notaria de Figueres. Protocol del notari Joan Pla de l'any 1838, núm. 335, f. 51r-52v. escriptura d'1 de març.

25. ACAE. Notaria de Castelló d'Empúries. *Protocolo de las escrituras públicas* del notari Joan Salamó de l'any 1843, núm. 43, escriptura de 6 gener 1843, f. 27r-29r.

26. ACAE. Notaria de Figueres, Manual del notari Joan Gay de l'any 1842, núm. 192, f. 288r-309v conté dues escriptures relacionades, la primera és l'acta on l'Ajuntament de la Jonquera el 12 de juny de 1842 fa el sorteig de sorts dels comunals, i la següent escriptura és l'atorgament o relació de cada peça de terra als 220 veïns. ALVARADO COSTA, Joaquim, "El repartiment de les terres comunals de la Jonquera i la seva evolució posterior" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, 29 (1996), p. 277-302.